

TÜRKİYE'DE SANAYİLEŞME

Neden Sanayileşme?

İmalat sanayini hızlı büyütebilen ekonomilerin, ekonomilerini sürdürülebilir büyüme patikasına sokabildikleri ve gelişmiş ülkelerle arasında farkı hızla kapatabildikleri tarihsel verilerden anlaşılmaktadır. Sanayi devriminden beri ülkelerin sanayileşme seviyeleri ile kişi başına milli gelirleri arasında doğrusal bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Bu nedenle, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından sanayinin, refahın gelişmesi ve sermaye birikiminin artırılması açısından önemini ortaya koymaktadır. Geleneksel sektörlerden imalat sanayine hızla geçen ülkelerin, tersine mühendislik uygulamaları sayesinde ekonomideki verimliliği artırabildikleri, ticaret kanallarını harekete geçirebildikleri ve sürdürülebilir büyüme patikasına girebildikleri görülmektedir. Tarihsel süreç, teknolojik gelişmelerin genelde imalat sanayii ile ortaya çıktığını göstermektedir. Bu da imalat sanayiinin sermaye yoğun üretim teknolojisine sahip olmasına ve sanayideki verimlilik artışlarının diğer sektörler için daha yüksek olmasına sebep olmuştur. İmalat sanayii ile ortaya çıkan teknolojik gelişmeler, diğer sektörler için de bilahare katkı verdiği gibi, sanayi sektörünün başta hizmetler sektörü olmak üzere diğer sektörler için de pozitif dışsallık sağladığının da altını çizmek gerekir.

Sanayileşme süreci ülkeler açısından dört aşamada incelenebilir. Sanayileşmenin ilk aşaması, ithal makina kullanmak ile başlar. Bu sayede, üretimde verimlilik artışı yaşanır. Bu aşamada makinaların kullanılması için eğitilmiş işgücüne sahip olmak önemlidir. İkinci aşamada, işgücüne iş başı eğitimleri vermek suretiyle teknolojinin benimsenmesi sağlanır ve makinelerin daha iyi kullanılmasını

sağlayacak beceriler ile bakım ve onarım yetkinlikleri gelişir. Üçüncü aşama; yenilikçi taklit (inovasyon+imitasyon= inovasyon) sürecidir. Sanayileşme sürecinin son aşaması yerli teknoloji ile yeni ürünler geliştirmektir. Bu aşamada katma değerli ürünler üretmek için sermaye birikiminin önü açılacaktır. Sanayileşme firmalar bazından incelendiğinde ise; başka sektörleri, bilgi teknolojilerini, telekomünikasyon sektörünü, bankacılık, ulaştırma, ar-ge ve pazarlamayı kullanır. Dolayısıyla imalat sanayinin güçlü geri ve ileri bağlantıları bulunmakta ve bunun sonucunda da ekonomiye yüksek çarpan etkileri sağlamaktadır. Bir araştırmaya göre ABD’de sanayi ürünlerine olan nihai talepteki bir dolarlık artış, toplam üretimde ortalama 1,33 dolarlık bir artış sağlamaktadır. Tarım sektöründe çarpan 1.11 iken perakende sektöründe 0.86’dır. İmalat sektöründeki çarpan, hizmet sektöründeki çarpandan belirgin bir şekilde yüksektir.

İmalat sanayinin dünyadaki genel durumuna bakıldığında imalat sanayinin milli gelir içindeki payı ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Dünya Bankası verilerine göre imalat sanayinin reel katma değer üzerinden GSYH’ye oranı dünya genelinde 2019 yılında %12.47’dir. Bu oran aynı yıl için Çin’de % 26,77, Almanya’da % 20,34, Avrupa Birliği’nde % 14,45 ve Türkiye’de % 18,27’dir. Sonuç olarak Çin’in ihracata dayalı sanayileşme politikasının başarısı ve imalat sanayinin etkileyici gücü karşısında ABD’nin daha güçlü sanayi politikalarına geçmesi ve Çin’e karşı bir denge oluşturması, sanayi politikalarının sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde yeniden organize edilmesi, sanayi ve yenilik politikalarının rekabet, ticaret ve bölgesel politikalar ile tedarik, eğitim ve iç pazar ile iç içe geçmesi bağlamında yeni bir sanayi politikasına ihtiyaç doğurmaktadır. Bu çerçevede doğru sanayi politikalarının oluşturulabilmesi için ülkelerin ekonomik büyüme analizlerini doğru yapmaları, makro ve mikro ekonomik verilerin yanında çeşitli sosyal ve kurumsal değişkenleri de gözlemlemek gereklidir.

Türkiye’de Sanayileşmenin Görünümü

Türkiye ekonomisinin uzun dönemli büyüme rakamlarına bakıldığında tarihsel trendin ortalama %5 olduğu gözlemlenmektedir. Dönemler itibarıyla ortalama büyümeden ciddi sapmalar yaşandığı söylenebilir. Kişi başına düşen GSYH da

ise 2013 yılında 12.519 dolar ile en yüksek düzeyindeyken, 2013'den sonra sürekli düşüş göstererek 2020 yılında 9.000 doların altına gerilemiştir. Kişi başına düşen GSYH değişim oranında da oynaklıklar yaşanmaya devam etmektedir. Türkiye ekonomik büyümede oynaklıklar yaşayan bir ülke olması sebebiyle, ekonomik büyümenin kalitesini gözlemek ve incelemek önemli bir noktadır. Bu bağlamda Toplam Faktör Verimliliği (TFV) önemli bir göstergedir. Türkiye TFV de son 30 yılda ani iniş ve çıkışlar yaşamıştır. Özellikle 2015 yılından itibaren TFV negatif değerlerde seyretmiştir. Son 10 yılın TFV büyüme ortalaması ise yalnızca %0,2 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla TFV hem oldukça düşük hem de oynaktır. Bu da büyümenin kalitesini ve sürdürülebilirliğini engellemektedir.

Türkiye ekonomisi seçilmiş uluslararası endeksler açısından değerlendirildiğinde; İnsan Sermayesi Endeksinde Türkiye, 2018 yılında 0,53 endeks değeri ile 53. sıraya, 2020'de ise 0,65 endeks değeri ile İtalya ve Macaristan'ın ardından 48. sıraya yükselmiştir. 0,63 ve 0,61 endeks değeri ile Türkiye'yi Arnavutluk ve Bulgaristan izlemektedir. Bununla birlikte diğer endeksler incelendiğinde; Türkiye, Küresel Rekabetçilik Endeksinde 2019 yılında 61.sırada yer alarak bir gerileme kaydetmiştir. Rekabetçi Sanayi Performans Endeksinde ise ülkemiz 2001'den bu yana olumlu bir performans gösterse de puan açısından bir ilerleme kaydedememiştir. 2019 yılında 0,12 endeks puanı ile İsrail'in arkasında 29. sırada yerini almıştır.

Ekonomik büyümede diğer önemli nokta küresel ticarettir. Küresel ticarete ülkeler arası rekabette ticaret hacmi kadar ihraç edilen ürünlerin kilogram (kg) başına değerleri de önemlidir ve katma değeri yüksek ürün ihraç edilip edilmediğinin de bir göstergesidir. Bu konuda Japonya kg başına 4 dolar civarında ihracat yapmaktadır. Japonya'yı, kg başına 3,7 dolarla Almanya takip etmektedir. Bu oran Güney Kore'de 2,5 dolar, ABD'de 2,5 dolar, Polonya 1,85 dolar, Çin'de ise 1,60 Dolar'dır. Türkiye'nin ihracat birim değeri, 2002 yılında 0,87 dolar iken bu rakam 2015 yılında en yüksek seviyesine, 1,81 dolar seviyesine çıkmış, 2018 yılında 1,69 dolara, 2020'de de 1 dolara kadar gerilemiştir.

Türkiye ekonomisi imalat sanayi özelinde değerlendirildiğinde; Türkiye'nin 500 büyük sanayi kuruluşunun teknoloji yoğunluklarına bakıldığında; yıllar itibarıyla düşük teknolojili ve orta-düşük teknolojili sanayilerin yaratılan katma değerde en yüksek paya sahip olduğu söylenebilir. ISO 2020'ye göre, 2020 yılında yaratılan katma değer itibarıyla en yüksek payı %37,3 ile düşük teknoloji yoğunluklu sanayiler alırken orta-düşük teknoloji yoğunluklu sanayilerin payı %31,5'tir. Orta-yüksek teknoloji yoğunluklu sanayiler grubunun payı %24,8 iken yüksek teknoloji yoğunluklu sanayiler grubunun payı %6,4'tür.

Ekonomide diğer faktörlerde olduğu gibi imalat sanayi ve inşaat sektörünün önemli bir rolü bulunmaktadır. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde inşaat sektöründeki yatırım harcamaları ekonomik büyümede önemli bir etkiye sahiptir. 1998-2019 yılları arasında imalat sanayi ve inşaat sektörünün GSYH'daki payı değerlendirildiğinde; imalat sanayinin GSYH'ye katkısı ortalama %17,3, inşaat sanayisinin % 6,5'tir. Dikkati çeken husus, 2006'dan sonra imalat sanayisinin GSYH'ye katkısı düşerken, inşaat sanayisinin katkısının 2002'den itibaren artış göstermesidir.

Sanayi Politikaları ve Sanayileşme Sorunları için Neler Yapılmalıdır?

Türkiye ekonomisinin ve sanayileşme sürecinin performansı incelendiğinde; ülkemiz sanayileşme sürecini tamamlamadan hizmetler sektörü ağırlık kazanmaya başlamıştır. Diğer bir anlatımla da inşaat odaklı büyüme anlayışı öne çıkmıştır. Geleneksel sektörler ise ekonomi içinde ağırlığını korumakta ve imalat sanayinde ağırlıklı olarak düşük ve orta-düşük teknoloji ile çalışılmaktadır. Ara ve yatırım mallarında dışa bağımlılık ile birlikte yaşanan döviz kuru baskısı, sanayileşmede önemli bir engel olmaya devam etmektedir. Bunlara ilaveten sanayimiz, düşük verimlilik ve kapasite kullanımı nedeniyle hala yüksek maliyetle çalışmaya devam etmektedir. Bu bağlamda sanayileşme için, kamu kurum ve kuruluşları ile meslek kuruluşları, STK'lar ile üniversiteler, imalat sanayinin büyütülmesi ve geliştirilmesine yönelik eşgüdümlü politikalar yürütmelidir. Sanayi politikalarının diğer politika alanları ile (maliye, ticaret, eğitim, enerji, savunma, tarım, vs.) eşgüdümlü sürdürülmesi önem arz etmektedir. Sanayide verimlilik artışı, sürdürülebilir ve kalıcı hale getirilmelidir; Türk imalat sanayinin, toplam katma değer açısından dünyada 16. sırada iken,

kişi başına imalat sanayii üretiminde 46. sırada yer alması, verimlilik artışları bakımından ekonomide geniş bir potansiyelin bulunduğunu göstermektedir.

Bilim ve teknolojiye gelindiğinde; Ar-Ge ve inovasyon sürecini destekleyecek ve uygun ortamın oluşmasına katkı sağlayacak nitelikli işgücü sayısı artırılmalıdır. Uluslararası pazarlara yakınlık konusunda coğrafi avantaj fırsata çevrilmeli ve bölgenin üretim üssü olmak konusunda stratejik hedefler konmalıdır. Sanayi politikası, temel sanayiler, bilişim teknolojileri, bio-teknoloji, yenilenebilir enerji, dijitalleşme ve çarpan etkisi yüksek projelere öncelik vermelidir.

Geleneksel sanayileşme politikaları, ülkeleri sanayileşme sürecinin ileri aşamalarına geçirmekte yetersiz kalmaktadır. Sanayileşmede başarılı olan ülkelerde stratejik sektörlere yönelmek, bu ülkelerin sanayide atılım yapmasında etkili olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nde savunma ya da elektronik sektörlerine yönelik uygulanan sanayi politikaları, Avrupa ülkelerinde temel sanayilere yönelik politikalar ve devlet destekli şirketlere (Airbus, Siemens, vb) yönelik destekleme politikaları ya da Japonya, Kore ve Çin gibi Dođu Asya ülkelerinde uygulanan sektör hedefleme politikaları buna örnek verilebilir. Sanayileşme, yerli kapasite inşası (üretim, teknoloji ve Ar-Ge yetenekleri) ve kaliteli beşerî sermaye birikimi olarak görülmelidir. Sanayileşme, inşaat ve makina-teçhizat yatırımı yoluyla bir fabrikalaşma faaliyeti olarak görülmemelidir. Hangi sektörde olursa olsun, sadece fason imalata ya da lisanslı üretime dayalı bir üretim süreci, katma değeri düşük bir üretim süreci olmak durumundadır. Bu nedenle yerli sanayiinin geliştirilmesi için katma değeri yüksek ve sofistike ürünlere yönelmek, sanayileşmenin olmazsa olmazı olarak görülmelidir.

